

Kovács Ágnes Zsófia

Szegedi Tudományegyetem

A láthatóság joga Michelle Obama *Így lettem* című önéletrajzában

Michelle Obama *Így lettem* (*Becoming*) című önéletrajzírása 2018-ban jelent meg, a kötet kb. 400 oldal szövegét 63 darabból álló képmelléklet illusztrálja. A könyv a szerző társadalmi láthatatlanságának leküzdéséről szól. A dolgozat a szövegben és a fotómellékletben vizsgálja a láthatatlanság leküzdésének megvalósulását. Azt elemzi, hogyan viszonyulnak a képek a főszövegben megfogalmazott történethez. A főszövegben az elbeszélő hang jelentéskonstruáló szerepe a címben szereplő „létrejövés” (magyar fordítás: így lettem). Az elbeszélő „létrejövésének” folyamata alapvető témája az afroamerikai önéletrajzírói hagyománynak. Az elbeszélő énkonstrukciója narratív és vizuális performativitásnak eredménye. A képeken az énkonstrukció hangsúlyozottan női: előtérbe kerül a női test (a ruha, a mozgás, a mimika, a smink), valamint a hagyományos női privát szférába tartozó cselekvések (gyereknevelés, kertészkedés, főzés, lakberendezés, játékonkodás, gyógyítás, sport) közéleti szerepe. A dolgozat amellet érvel, hogy a képkockákon konkrét küzdelem folyik a társadalmi láthatóságért. A „láthatóság jogának” nevezett hatásmechanizmus során a hagyományos privát szféra elemei társadalmi kezdeményezésekké alakulnak és hatékonyan ellenszegülnek az amerikai publikus szféra afroamerikai nőkre vonatkozó leegyszerűsítő és ellenséges képi sablonjainak. A dolgozat tézise szerint Michelle Obama önéletrajzában a képek a szövegnél határozottabb módon állnak ellen az amerikai publikus szféra rasszista sztereotípiáinak, amikor társadalmi kérdések keretében mutatják be Michelle Obama privát életének elemeit.

Bevezetés

Michelle Obama nevét és arcát mindannyian jól ismerjük: az Egyesült Államok ex-elnökének felesége, népszerű mediaszereplő, sikeres előadó. Obama 2018 karácsonyára életrajzi kötettel ajándékozta meg rajongóit. Az amerikai elnökfeleségek számára szinte kötelező publikáció azonban meghaladja a szokványos elnöki háttérsztori kereteit, mert Michelle története saját életének fordulatain keresztül adott sztereotip társadalmi szerepekből való kilépés lehetőségeit vizsgálja és mutatja be. Ugyanis a kötet nemcsak Barack és Michelle Obama felemelkedésének krónikája, hanem sokkal inkább azt próbálja feltárni, hogyan válhat egy chicagói munkáscsaládból származó

afroamerikai nőből amerikai elnökefeleség. A siker nyilvánvalóan garantált, a visszatekintő történet a megvalósult szerepelhagyás bevált, bár teljességgel nehezen megismételhető receptjét tárja elénk.

Jelen dolgozat mégsem arról szól, hogy miként váljék az egyszerű olvasóból a könyv praktikus tanácsainak hatására népszerű elnökefeleség. A dolgozat a könyvben elmesélt nagybetűs „változás” jelenségét vizsgálja, amikor számba veszi, milyen történetekkel és képekkel illusztrálja Michelle Obama mint közszereplő az általa képviselt társadalmi osztályhoz, rasszhoz, társadalmi nemhez kötődő szerepelvárásokat és ezek változásait. Hogyan láttatja saját döntéseit, milyen megfontolások mentén választ először iskolát, majd hivatást, miért hagyja el az ügyvédi pályát, miért segít férjének személyesen is a választási kampányban, majd hogyan alakítja ki magának elnökefeleség-projektjeit.

Az életrajz központi fogalma a láthatóság, amely tematikusan és materiálisan is megjelenik. Tematikusan a láthatóság fogalma a szöveg harmadik részében kap hangsúlyt, ahol összekapcsolódik a társadalmi változás problémájával. Az elnökefeleség-korszakról szóló harmadik részben a szöveg kritizálja az úgynevezett 'amerikai tekintet' (*American gaze*) jelenségét. Az 'amerikai tekintet' kifejezés a szövegben arra vonatkozik, vajon hogyan látja az amerikai (USA-beli) nagyközönség egy afroamerikai közszereplő alakját. Michelle az amerikai közvélemény elfogult tekintetével dacolva meséli el, miként tette saját magát másképpen láthatóvá az amerikai nagyközönség számára, milyen értékek és előre tervezett stratégiák segítségével fordította át kezdeti, szerinte sztereotíp és meglehetősen negatív közképét egyénibbre és pozitívabbra. Materiálisan ezt a publikus láthatóságot jelenítik meg a kötet illusztrációi, amelyek Michelle Obamát a sztereotípiákon túl, az életrajzban ismertett tevékenységek közben, családban, közösségben, valamint a mikrofon társaságában mutatják. Michelle Obama könyve a szerző társadalmi láthatatlanságának leküzdéséről szól, de ugyanakkor saját példájával sarkallja is olvasóit saját társadalmi láthatatlanságuk leküzdésére.

Ha a szöveget saját irodalmi kontextusában próbáljuk értelmezni, ahogy Eric Lamore Barack Obama írásaival megtette (Lamore 2016, 3), akkor Michelle Obama láthatóvá válásának története az afrikai amerikai irodalomban gyakran használt rabszolganarratívából kinőtt afrikai amerikai önéletrajz változataként is olvasható. A hagyományos 19. századi afrikai amerikai rabszolganarratíva kötelező történeti elemekkel dolgozik, ilyenek a családi háttér bemutatása, az iskoláztatás története, az életfelfogás-változás magyarázata, a hitelesség fontossága. Ezeket az önéletrajzi történeteket gyakran képek is hitelesítették, legfőképpen a szerző képe a borítón, s a 20. században esetleg néhány, változást illusztráló fotó a mellékletben. Obama önéletrajzában is fellelhetőek a rabszolganarratíva-hagyomány elemei, melyek

közül a legfontosabb a ‘változás’ (illetve megtérés, vö. *conversion*) bemutatása (ehhez ld. Kovács 2018). Michelle Obama önéletrajza az elnökfeleség munkáját nem az elnök tevékenységének alárendelve, hanem Michelle életútjának keretében teszi érthetővé. Az életút jól értelmezhető szabadulástörténetként, amit a műfajban szokásos címkép (1. kép) mellett hatvankét képből álló jókora fotómelléklet is alátámaszt. Adódik a kérdés, hogy milyen kölcsönhatás alakul ki szöveg és képek között: vajon a változás történeteit miképpen kommentálják a változás képei? Illetve, ha a változás a társadalmi láthatóság megvalósulásáról szól, akkor hogyan válik láthatóvá a társadalmilag láthatatlan egyén a kötet képeiben? Milyen képet alakít ki a fotómelléklet Michelle Obamáról? A konkrét képeken túl hogyan fonódik össze a kötetben csak említett képek kommentárja a láthatóság-problémával?

A dolgozat hipotézise szerint a kötetben a láthatóvá válás, mint kompozíciós szál a szövegben állandóan ismételt hallhatóság-probléma párjává válik. Más szóval: a képmelléklet a láthatóság problémáját hangsúlyozza a szövegbeli hallhatóság tematikája mellett, a ‘Találd meg a hangod’ üzenet társaként. Az első két szöveges részhez kapcsolódó képek a privát szférát mutatják be, családi fényképalbum-jelleget kölcsönöznek a mellékletnek, majd megjelenik a szociális és társadalmi ügyek iránti elköteleződés szükséglete is a kommentárban. A harmadik részhez kapcsolódó képek a szociálisan aktív közszereplőt érinthetőnek mutatják a publikus szférában is, megmarad a családi közeg bemutatása, a konkrét projektek dokumentálásában az emberi interakciók kerülnek előtérbe. A képsort a magányos szónok és közösségi cselekvő kettős képe zárja, amely kiemeli az egyéni felelősség szerepét a közösségi projekteken.

A dolgozat három lépésben vizsgálja a láthatóság problémáját Michelle Obama szövegében. Az első rész a kép–szöveg interakció elvi vonatkozásait térképezi fel, ezen belül kitér a képek használatára az afroamerikai önéletrajzírás tradíciójában. A második rész összefoglalja a kötetben felvázolt sikertörténet afroamerikai elemeit. A harmadik a kép–szöveg kölcsönhatást vizsgálja Obama önéletrajzában.

A látás joga: kép és szöveg kölcsönhatása és az afroamerikai önéletrajzírások

Kép és szöveg: ikonotext

Peter Wagner áttekintő írása szerint az ikonotextus szűkebb definíciója: „kép használata egy szövegben vagy ennek fordítottja hivatkozás vagy utalás útján, explicit vagy implicit módon” (2015, 318). Wagner a fogalom

tágabb definícióját fogadja el, mely szerint nem kell konkrétan megjelenie egy képnek a szövegben ahhoz, hogy ikonotextként működjön, hanem a kép szöveges említése is beletartozik az ikonotext tartományába (2015, 318). Az ikonotextusok potenciálja abban rejlik, hogy a kép-szöveg viszony többjelentésű. Dekonstruktív beszédmódban ezt úgy is mondhatjuk, hogy a kép nem ablakot nyit a szövegre, hanem eltorzítja azt (Mitchell 1984, 507). Ugyanakkor nem szabad elfelejtenünk, hogy a torzításnak általában van valami oka. W. J. T. Mitchell megfogalmazza: „szemantikai szempontból [...] nincs esszenciális különbség szöveg és kép között”, szöveg és kép egymáshoz való viszonya az érdekes, mert „abban különböznek, amit kommunikálnak” (1984, 529). Ez a bizonyos miért-aspektus, vagyis a kép és a szöveg közti különbség ideológiai vetülete. Ahogy Nicholas Mirzeoff kifejti: a vizualitás a látás jogának az ellentéte, mert „a vizualizáció megalkotásának képessége a vizualizáló autoritását bizonyítja” (Mitchell 1984, 2). A feminizmus második hulláma tovább problematizálja a látás jogának fogalmát, amikor a női testek vizualizált reprezentációiban lehetséges (ideológiai) ellen-narratívák létrejöttét tanulmányozza (Kérchy 2017, 5). A tradicionális szöveg-kép viszony teoretizálásában Kérchy és McAra a női test felforgató szerepét „a női test transzmediális hatalomszerzésének” nevezi (Kérchy 2017, 5). Tehát a szöveg-kép viszonyban nemcsak azt a kérdést tehetjük fel, hogy miért más az elmondott és az azt illusztrálni szándékozó kép által kommunikált jelentés, hanem azt is, egy női testet ábrázoló illusztráció milyen ellenállást kelt az őt körbefolyó szöveggel szemben.

Michelle Obama önéletrajzírásának képeit mint ikonotextusokat értelmezem. A borítókép és előzékek, valamint a könyv közepén található képmelléklet összesen 63 darab képet tartalmaz. Ezek három különböző fajta ikonotextusra oszthatóak. Az első csoportban együtt szerepel a kép és a szöveg: a képmellékletben többmondatos, nem a főszövegből vett kommentár szerepel minden egyes fotó mellett. Ilyen szerkezetű a borítókép is, amely a címlap része, itt a szerző neve és a könyv címe a szöveg. A második típusban a kép elkülönül a szövegtől: az első-hátsó előzékek nem tartalmaznak szöveget, de kapcsolódnak a főszöveg fejezeteihez. A harmadik típus az említés: a főszövegben történetet olvasunk egy politikai karikatúráról, majd Alma Thomas *Resurrection* című festményéről is. A képek száma, a kép-szöveg viszony változatos megjelenései mindenképpen indokoltá teszik, hogy megvizsgáljuk a kép-szöveg kölcsönhatást a kötetben. Előbb azonban érdemes röviden kitérnünk az afroamerikai önéletrajzokban megfigyelhető kép-szöveg viszony bemutatására, mert ez a kontextus segít az Obama-könyv képmellékletére vonatkozó kérdés kidolgozásában.

Kép és szöveg az afroamerikai önéletrajzírásokban

Az afroamerikai önéletrajzírás az amerikai irodalom egyik legrégebbi műfaja, amely a rabszolgaságból megmenekült egyén saját szabaddá válásának történetét rekonstruálja a fehér olvasóközönség számára. Az irodalomtörténet-írásban a rabszolga-narratíva két fő fajtáját szokás elkülöníteni: a korai, 18. századi vallomásos típust és a 19. századi politikai változatot. A korai változat a megtérés vallásos élményének keretében tárgyalja a fizikai és földrajzi megszabadulást, míg a későbbi politikai önéletrajz a vallási keretet háttérbe szorítva a politikai változás szükségességét illusztrálja a konkrét szabadulástörténettel. Nagy hangsúlyt kap az élmények személyessége, az elbeszélő saját hiteles történetével tanúsítja a rabszolgaság borzalmaival. Az elbeszélő megbízhatóságát pedig minden esetben egy fehér szerkesztő garantálja a szöveghez csatolt bevezetőben. A rabszolanarratíva politikai válfajának legismertebb példája Frederick Douglass *Narratívája*,¹ amely a baltimore-i fiatalember öntudatra ébredésének és szökésének történetébe ágyazva mutatja be a déli rabszolgatartó társadalmi berendezkedés igazságtalanságát, embertelenségét, vallási értelemben vett lelketlenségét (Douglass 2003, 102). Ezzel indítja fehér olvasóit arra, hogy saját életükben is tegyenek valamit a rabszolgaság embertelenségét megtestesítő intézménye ellen.

A kézikönyvek általában Douglass könyve alapján fogalmazzák meg a rabszolanarratíva általános jellemzőit: a családi háttérből és a kisgyermekkor alapélményéből kiindulva az eszmélés lépéseit látjuk, amelyek közt fontos szerepet kap az írástudás elsajátítása és a vallásos érzület kialakulása (Gould 2007, 17, Bollobás 2005, 181, Andrews 1989, 25). Az epizódok bővelkednek a fizikai és lelki nyomorúság grafikus leírásaiban, ami érzelmi reakciókat vált ki az olvasóban (Andrews 1989, 26). Ezt a célt szolgálja a történet végén a szabaddá vált egyén reflexiója is saját elért „szabadságának”, önállóságának jellegével kapcsolatban. Ez nyilvánvalóvá teszi az elbeszélő tapasztalatát, miszerint a szabadság elérése folyamat, melynek lépései közelebb visznek egy idealizált szabadság-elképzeléshez, de megvalósítani sosem fogják azt maradéktalanul (Douglass 2003, 96).

A 19. századi rabszolanarratíva érdekessége, hogy amikor női hang meséli el, a szabadulás története más mintázatot mutat, mint az önálló hős Douglass-féle öntudatra ébredése. A női rabszolanarratívában a megszabadulás nemcsak fizikai, földrajzi és vallási értelemben, hanem szexuálisan is zajlik. Tudvalevő, hogy a női rabszolgák tulajdonosaikat szexuálisan is szolgálták. A születendő gyermek édesanyja jogi állását (azaz

---

¹ Sajnos nincs magyar fordítása, pedig mind Douglass, mind Jacobs könyve alapmű az amerikanisztika mai kánonjában.

annak hiányát) örökölte, azaz ő is rabszolga lett. Az ültetvényes vagyona gyarapodott minden egyes születéssel, teljesen függetlenül attól, ki volt a gyermek apja. A gyermekek pedig ugyanolyan kereskedelmi forgalomban voltak, mint szüleik. A női rabszolanarratívában a szexuális erőszak, az anyaság tapasztalata, a gyermektől való elszakítás folyamatos veszélye (Bollobás 2005, 188) mind befolyásolja a szabadság iránti vágy jellegét s megvalósulását, valamint a politikai változás indoklását is.

Az elmondhatóság problémája is bonyolódik a nők szabadulástörténeteiben, hiszen a 19. század első felében egyáltalán nem volt illendő beszédtéma a szexualitás, nemhogy az ezzel kapcsolatos esetleges hatalmi visszaélések bármilyen taglalása. A 'igaz nő' középosztályra jellemző kultusza (*cult of true womanhood*), melynek négy fő értéke a jámborság, tisztaság, engedelmesség és a háziasság (Welter 1966, 152), a szexualitás területén a lányok számára szüzességet, a feleségek számára az engedelmességet írta elő a tisztesség egyetlen járható útjaként. A szexuálisan védtelen rabszolanő azonban nem volt abban a helyzetben, hogy tisztességes nő válhassék belőle (Sherman 1990, 167), s önéletrajzírásában is konfliktust jelentett az, hogy bármennyire is szeretné elvben, a gyakorlatban nem tud azonosulni a női szentimentális irodalom alapértékeivel. (Weinstein 2007, 117). A női rabszolanarratívában tehát nemcsak a rabszolgaság intézményének igazságtalanságairól, hanem a rabszolgaság női tapasztalatának szexuális vonatkozásairól, az ezzel járó társadalmi marginalizálódásról is fel kellett libbenteni a fátylat, de csak annyira, amennyire ezt a kor irodalmi konvenciói lehetővé tették. A legismertebb ilyen női rabszolanarratíva Harriet Jacobs (által Linda Brent álnéven publikált) *Incidensek*, amelyben a szerző pontosan elmondja, mennyivel jobb volna neki személy szerint elhallgatni múltjának a kor nézőpontja szerint „szégyenteljes” történetét, s kizárólag azért vállalkozik erre, hogy saját példáján keresztül sok ezer sorstársának kiszolgáltatott helyzetére is felhívja a figyelmet. (Jacobs 2001, 2–3) Érdekesség, hogy a művet az irodalomtörténet csak 1987-es új kiadása óta tartja számon valódi rabszolanarratívaként, addig hamisítványnak, azaz fiktív szövegnek gondolták, megkérdőjelezve a történet hitelességét (Yellin 1987, 14).

A rabszolanarratíva jelensége igen sokrétű és izgalmas, nem véletlen, hogy a 20. század második felében a polgárjogi mozgalmak kontextusában számos afrikai amerikai szerző nyúlt vissza ehhez az akkor már porosnak számító formához. A hetvenes-nyolcvanas évek új-rabszolanarratívái a régiekhez hasonlóan egykori rabszolgák éntörténeteiben, de annyiban eltérnek azoktól, hogy a klasszikus rabszolanarratíva személyes hitelesség iránti igényét is problematizálják (Rushdy 1999, 7; a soul-regény kapcsán szintén felvetődik a hitelesség feladásának problematikája, ld. Federmayer 2019, 42). Az új rabszolanarratívák fiktív történetek az afrikai amerikai múltból, a

széppróza nyelvi eszközeivel végzett kísérletek az afrikai amerikai múlt el nem mondott részleteinek képzeletbeli rekonstrukciójára (Morrison 1995, 90) Az új rabszolgánarratíva legismertebb példája Toni Morrison Pulitzer-díjas regénye, *A kedves*, 1987-ből. Morrison egy korabeli újságcikk apropóján sokszereplős történetet sző egy gyermekét elpusztító rabszolganőről (Abádi 1995, 380), akinek a valós történetét saját elmondásában már sohasem ismerhetjük meg, csak feltételezéseink lehetnek róla a rendelkezésre álló írásos emlékek alapján (Kovács 2007, 28). A rendelkezésre álló írott, ám nem feltétlenül hiteles vagy kizárólagos emlék alternatívájaként szolgál a regényszöveg, mely így nemcsak alternatív emlékezési mintát ad a rabszolganő példáján át a traumatikus afrikai amerikai múltról, hanem ugyanakkor az emlékezési folyamat mechanizmusaira is reflektál. Hasonló módon, a rabszolgaság történelmi traumája központi trópussá válik több kortárs afroamerikai szerzőnél is (ld. Bülgözdi 2019, 67).

A rabszolgánarratívák illusztrációi a könyvnyomtatás technológiai fejlődésével összhangban változtak. A korai képreprodukciós technológia nehézségei ellenére a címkép (*frontispiece*) már a korai narratívák kiadásain is szerepel. Ezek a képek dauerrotípa alapján készített metszet külön lapon szereplő sokszorosításai voltak. A szerző arcképe hitelesítette a szöveget (Casmier-Paz 2003, 92), mint például az első rabszolgánarratíva szerzőjének, Olaudah Equianónak az esetében is.

1. kép

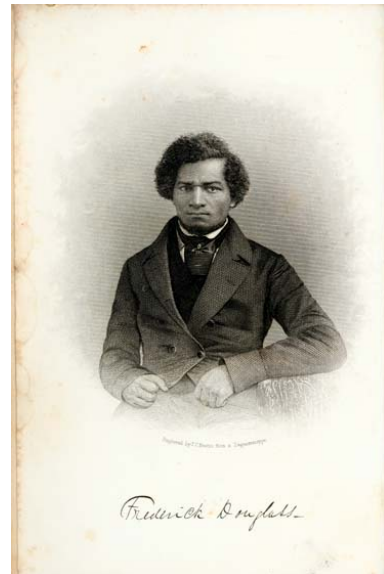
Equiano a kifinomult úriember.
Forrás: Equiano 1789.

Equiano képe felvetette a Bibliát olvasó s európai ruhát viselő jómódú afrikai figurájának ellentmondásosságát: az ábrázolt szerző európai vagy afrikai, írástudó vagy barbár, civilizált vagy vadember (Casmier-Paz 2003, 90)?

Hasonlóan többjelentésűek a fent már említett Frederick Douglass önéletrajzainak címképei. Douglass teljes mértékben tisztában volt a képi ábrázolás fontos szerepével a 19. századi Amerikában (USA), emellett pedig a képeknek és a képnézés gyakorlatának társadalmi változást generáló szerepet tulajdonított, többek között „Képek és haladás” című esszéjében. (Wallace & Smith 2012, 6 kommentálja és közre is adja a szöveget; ld. Douglass 1861) Nem meglepő tehát, hogy amikor Douglass három változatban, három különböző címmel jelentette meg önéletrajzát (*The*

Narrative of the Life of Frederick Douglass, American Slave, 1845 bev. William Lloyd Garrison; *My Bondage and My Freedom*, 1855, bev. James M'Cune Smith; *Life and Times of Frederick Douglass*, 1881, bev. George L. Ruffin), a kötetekhez három különböző borítókép is dukált. A legismertebb a kép elegánsan öltözött dacos-komoly arckifejezésű mulatt fiatalembert örökít meg a második, 1855-ös változat címképén (2. kép). A bevezetőt író Mr. Smith Douglass kimagasló nyelvi- és íráskészségét furcsa módon fehér apjának örökségeként magyarázza. A portré ellentmondásossága itt abban áll, hogy a rabszolga felsőbb osztálybeli öltözéke, aláírása, arcvonásai mind elbizonytalanítják az olvasó elvárásait, aki határozottan színesbőrű, rongyos ruhás, írástudatlan szerzőt vizionálna a kötetnek (Casmier-Paz 2012, 101–2).

A 19. század nyolcvanas éveire a féltónusú nyomástechnika lehetővé tette a képek olcsó reprodukcióját a napilapok és folyóiratok mellett a könyvnyomtatásban (Trachtenberg 1992, 122), és a rabszolganarratívákban megszokott címképekhez is használták ezt a technikát (Foy 2016, 91). A 20. század elejére „a képes illusztrációk az afrikai amerikai önéletrajz fő jellemzőivé váltak”, írja Foy (2016, 89). Ebben az ún. Jim-Crow korszakban, amikor a faji megkülönböztetésnek a mindennapi élet minden apró részletére kiterjedt szabályrendszere érvényesült az USA-ban, a rabszolganarratívából kialakult századfordulós afrikai amerikai önéletrajz már az afrikai amerikaiak társadalmi felemelkedésének lehetőségét bizonyította, afrikai amerikai középosztálybeli egzisztenciákat mutatott be. A címkép ekkor a felemelkedett színesbőrű egyént tette „az érzek számára direkt elérhetővé, összekapcsolva a fekete testet annak narratívájával” (Foy 2016, 90). Foy William Edwards önéletrajzában elemzi a régi/új elmaradott/modernizált ellentétpárokat, amelyek a szerző felemelkedését illusztrálják. Foy szerint az afrikai amerikai középosztálybeli szereplő láthatósága Edwards munkájában problémává válik, mert pontosan a felemelkedés egyik jele az, hogy az elbeszélő maga nem kíván többé látható lenni, hanem jómódú otthonának homlokzati képével illusztrálja saját magánszférájának tradicionálisan középosztálybeli áthatolhatatlanságát (Foy 2016,

2. kép

Frederick Douglass az 1855-ös
My Bondage elején.
Forrás: Douglass 1955.

92). A fotómelléklet tehát problematizálja a rasszra vonatkozó láthatóság elvárását, amely áthatja az afroamerikaiak mindennapjait a századfordulón.

Michelle Obama önéletrajza természetesen nem rabszolganarratíva. Ám Obama írása alapvetően hasonlít a rabszolga-narratívákhoz abban, hogy egy racióális felemelkedési önéletrajz, melynek tekintélyes képmelléklete meggyőzően mutatja be a felemelkedett fekete egyént, összekapcsolva a fekete testet annak narratívájával. A láthatóság kérdése témaként is megjelenik benne, s a képekről Michelle Obama nem hiányzik, ellenkezőleg, szinte mindegyiken ott mosolyog. Adódik a kérdés: vajon ez az önéletrajz hogyan viszonyul a børszínre vonatkozó láthatóság többségi elvárásához?

A társadalmi felemelkedés története az *Így lettemben*

Azt kérte, hogy mi is vegyünk ebben részt. Mint mondta, a következő választás előtt állnak a jelenlévők: vagy feladjuk, vagy dolgozunk a változás érdekében. (118; 128)²

A sikersztori

Michelle Obama életének fő csomópontjait rekonstruálva több szerkezeti párhuzamot fedezhetünk fel az afrikai amerikai önéletrajzírói hagyomány és a sikerkönyv között. Ilyen hasonlóság a családi viszonyok tisztázása, a tanulás fontossága, valamint az önreflexió, a pszichologizálás. A kép-szöveg viszony megvizsgálása előtt célszerű röviden áttekinteni a tematikus párhuzamokat, és kiemelni a legfontosabbakat, hiszen ezek kommentárja lesz a vizuális anyag.

Michelle Robinson Chicagóban született, s a város hetvenes években elszegényedő negyedeit magába foglaló részen, az úgynevezett Déli oldalon (*South Side*) nőtt fel. Családfájában rabszolga, őslakos és fehér felmenők egyaránt találhatóak (Swarns 2012). Michelle mindkét apai nagyapja egy szebb jövő reményében költözött fel délről északra, Chicagóba, és azt remélték, hogy egyetemi diplomát szerezhetnek, de a faji diszkrimináció miatt végül szinte minden álmukról le kellett mondaniuk. Michelle-t munkásosztálybeli szülei kis kétszobás lakásban nevelték, egy bátyja van. Michelle történetében kiemelkedően fontos szerepet kap a tanulás, mert az iskolai siker tette számára lehetővé a kilépést a Déli oldal társadalmi közegéből, tulajdonképpen nagyapái álmainak megvalósítását.

² Obama életrajzára a továbbiakban az angol kiadás (Obama 2018a) és a magyar kiadás (Obama 2018b) oldalszámaival hivatkozom, köztük pontosvesszővel.

A tanulás fontossága tehát családi hagyomány, ezért négyéves korától zongorázni tanult, olvasni is tudott már iskola előtt. Iskolai pályafutásának kezdetéről részletesen beszámol, mert az általános iskolai tanítónő első nap emlékezetes olvasási feladattal mérte fel a gyerekek képességeit, ahol Michelle rögtön kudarcot vallott:

Minden erőlködés nélkül elhadartam, hogy piros, zöld, kék. A lilán azért egy másodpercre elgondolkodtam, míg a narancssárga már nehezen ment. Am teljesen csak a fehér kártyánál fagytam le, a torkom azonnal kiszáradt, az ajkam eltorzult, képtelen voltam megformálni a hangot, miközben az agyam vadul kattogott, próbált felszínre hozni egy színt, ami hasonlított arra, hogy v-h-i, ahogy a white szó írásképe adta volna. Szó szerint megnémultam. Furcsa gyengeséget éreztem a térdemben, mintha össze akarna rogygni. De mielőtt ez megtörténhetett volna, Mrs. Burroughs közölte, hogy leülhetek. És pontosan ebben a pillanatban megjelent előttem a szó a maga tökéletes valójában. *Fehér. White!* A szó, amit kerestem: fehér. (18; 32)

Másnap újra jelentkezett a feladatra, hibátlanul elolvasta az összes szín nevét, és ő kapta a nap legügyesebb kisdíákjának járó jutalmát.

Michelle életének e korai szakaszában a történet keretét az oktatási intézményekben szerzett tapasztalatok szolgáltatják. Megtudjuk, hogy második osztályban új tanítónőt kapott az osztály, aki, mivel képtelen volt fegyelmezni, lemondott arról, hogy bármit is megtanítsa a gyerekeknek. Michelle panaszkodott emiatt édesanyjának, aki bement az iskolaigazgatóhoz és hosszas vita árán elérte, hogy Michelle-t és néhány társát egy másik, kiemelt tantervű osztályba tegyék át. Itt a lány jól teljesített, majd nyolcadikban felvették a város egyik erős kísérleti középiskolájába. Innen a Princetonra jelentkezett, ahová a pályaválasztási tanácsadó munkatársának véleménye ellenére nyert felvételt, s ahol szociológiából szerzett BA diplomát. Ezután a Harvard Jogi Karát végezte el, majd friss ügyvédként a patinás chicago-i Sidley & Austin cégnél helyezkedett el, ahol 24 évesen hatszámjegyű fizetéssel kezdett.

A könyv első fejezetében Obama az iskolai siker zálogát az erőfeszítés-jutalom összefüggésben határozza meg. Alapélmény számára, írja, hogy a befektetett erőfeszítés mindig megtérül, a siker kalkulálható, a kérdés mindig csak a befektetett erőfeszítés mennyisége (92; 103). Minden sikerül, ha elég jól felkészül rá: „ha több időt szánok mindenre, segítséget kérek, valahányszor szükséges, megtanulom gondosan elemezni a feladatokat, és nem halogatok semmit” (78; 90). A zongoraleckék, az olvasási feladatok, az iskolai projektek, a vizsgák mind ezt a tételt igazolják számára. Minden feladat esetében elemzi a célt, a lépéseket, a nehézségeket, s erős teljesítménykényszer hajtja a iskolában és munkahelyein is. Különösen szereti a sok előkészítést igénylő

hosszútávú feladatok végzését. Saját magát részletorientált embernek, lelkes listapipálónak nevezi (89, 191; 100, 201).

Az individuális befektetés-jutalom elv mögötti egyszerű ok-okozati összefüggést kissé összezavarja találkozása Barack Obamával. Az egyetemista gyakornokfiút Michelle irányítja a Sidley & Austinnál. A fiú szakmailag kiváló teljesítményt nyújt, ám mégsem érdeklí az ügyvédi lét erőfeszítés-jutalom kontinuumára, a jogi szőrszálhasogatás nem lebecsülendő anyagi jövedelmezősége. Ehelyett a közösségszervezés módjai, társadalmi hatékonysága foglalkoztatják. Michelle egy lakossági fórumon érti meg Barack elképzelését. Barack a helyieket győzködi arról, hogy kezdeményezzenek: adjanak be pályázatot az önkormányzathoz, nyújtsanak be panaszt, gyűjtsenek adományokat, hogy változzon kicsit az életminőség:

Azért ment oda, hogy meggyőzze a jelenlévőket arról, hogy a történeteink összekötnék minket, és az így kialakult kapcsolatainkon keresztül *meg lehet szabotálni az elégedetlenséget*, és valami hasznos ügy szolgálatába állítani. [...] Barack hangja egyre erőteljesebb lett, ahogy a beszéde végéhez közeledett. Nem volt prédikátor, de egyértelműen prédikált valamiről – egy jövőképről. Azt kérte, hogy mi is vegyünk ebben részt. Mint mondta, a következő választás előtt állnak a jelenlévők: vagy feladjuk, vagy dolgozunk a *változás* érdekében. „Mi a jobb számunkra? – tette fel a kérdést az összegyűlteknél. – Beletörődünk abba, hogy a világ márpedig ilyen, vagy azért munkálkodunk, hogy a világ olyan legyen, amilyennek lennie kellene?” (116, 118; 126, 128, *kiemelések tőlem*)

Barack nem az egyéni, hanem a közösségi erőfeszítés-jutalom összefüggésében gondolkodik. Ebben a keretben már nem kizárólag az egyén társadalmi felemelkedése a cél, hanem az adott közösség céljainak elérése, a közösség életszínvonalának javítása, a siker pedig a változás elérésével egyenlő. A társadalmi mobilitás jelentése átértelmeződik ebben a keretben: az egyéni 'felemelkedés' haszna nem csupán az egyéni boldogulás, hanem az, hogy a jobb pozícióban lévő egyén többet és hatékonyabban tehet a közösségért, a változásért.

Michelle-t meggyőzi Barack, az ihletett szónok. Nemcsak feleségül megy hozzá, hanem innentől kezdve saját életében is próbálja a sikert nem egyéni vonatkozásában megvalósítani, így Barack és Obama közössége kiterjed az elvek szintjére is (Davidson 2018). Ennek megfelelően Michelle Obama munkahelyet és fizetési kategóriát vált: a jogi cég helyett közösségszervező munkát keres, és talál is, feleannyi pénzért. Az áldozatot azért vállalja, mert itt hasznosnak érzi magát. Először a chicagói Polgármesteri Hivatalban, majd egy nonprofit szervezetnél, végül a Chicagói Egyetemen, majd annak Orvosi Karán kap vezetői állásokat. Innen vált át az elnökségre.

munkakörbe 2008-tól, ahol több közösségépítő projektje fut majd a nyolc év alatt: a mozgás és sport népszerűsítése mellett az egészséges étkezés elősegítése, a katonacsatládok integrációja és a kisebbségek segítése az oktatásban lesz a három fő irány.

A könyv végén a tanulság nem az, hogy amerikai elnök(feleség)nél magasabbra nem juthat az ember, hanem az, hogy ezt a különleges utat egészen köznapi módszer tette lehetővé. Michelle esetében ez a módszer a személyes hang megtalálása által az egyéni élettörténet kohéziójának megfogalmazását jelenti, „afféle fekete kulturális prófétai” minőségben, mint Janie Hurston *Their Eyes Were Watching God*ában (Hurston 1937; vö. Gaál-Szabó 2019, 36). A kampányidőszakban elbeszélői módszerét szakértők segítségével is fejlesztette (ld. Democratic Convention Speech 2007, 270, 279), majd First Ladyként profi stábbal tovább gyakorolt (ld. Democratic Convention Speech 2012). Az elbeszélői módszer azonban az elnöki feladatok lezárultával is használható és használandó közösségi feladatokban, ahogy ezt maga az önéletrajz is példázza. Ám a módszer talán legfontosabb jellemzőjét a könyv angol címe, a *Becoming* érzékelteti: a folyamatos aspektus a saját hang használatának folyamatszerűségére utal, a történet nem lezár, hanem ‘még éppen zajló’ jellegére. A megtévesztően egyszerű módszer visszáságait Kaplan egy szóba tömöríti: szerinte az asszimilációs diskurzus valósul meg Michelle szövegében, mely nem problematizálja az afroamerikai rassz valós konfliktusait a mai USA közéletében (Kaplan 2019) Más olvasók nem ennyire kritikusak, elismerik Obama módszerének hatékonyságát mint „puha” hatalomgyakorlást (St. Felix 2019), a Guardian publicistája szerint tevékenysége „élettel tölti meg a halott elnökfeleség-szerepet” (Hirsch 2019).

Michelle Obama önéletrajza az elnökfeleség munkáját nem az elnök tevékenységének alárendelve, hanem Michelle életútjának keretében teszi érthetővé. Az életút jól értelmezhető szabadulástörténetként (Kovács 2018), három felvonásban: először Michelle a tanulás segítségével kiszabadul a South Side-i szociális közegből, azután Barack segítségével megszabadul az egyéni társadalmi felemelkedés mítoszától, míg végül saját hangját használva saját élettörténetének tanulságaiból építkezve megfogalmazza a közösség iránt elkötelezett érdekérvényesítő egyén pozícióját, új utakat nyitva saját maga és (elméletben) minden egyes olvasója számára. Tehát a kötet nem rabszolganarratíva, ám sok elemet emel át a rabszolganarratívák jellemzői közül, ahogyan az afroamerikai önéletrajzírással általában (legyenek azok férfi avagy női változatok). Michelle Obama könyvében az átalakulás, a saját női elbeszélői hang megtalálásának témája ezek közül az integrált jellemzők közül a legfontosabb. Ennek a hallhatóság témának a párját képezi a láthatóság-problematika, nagyrészt képekben kódolva.

A társadalmi felemelkedés képei az *Így lettemben*

A könyv hatvanhárom képet tartalmaz: ez a fotóalbum-jelleg már önmagában indokolja a szöveg – kép viszony vizsgálatát, amit természetesen kiegészítenek az afrikai amerikai önéletrajzi hagyomány képhasználatával kapcsolatos ismereteink.

Borítókép

3. kép

A kötet jól ismert borítója.

Forrás: Obama 2018.

A könyv legfontosabb és legismertebb illusztrációja a borítókép. A beállított portré szemből az arcot, a vállat, a karokat ábrázolja, a szerző neve és a könyv címe, valamint az Oprah Könyvklub emblémája a kép része. A kép háttere és a betűk világos pasztellszínűek. A képen dominál a fehér ruha és a világoskék háttér, amelybe majdnem beleolvadnak a fehér betűk. A pasztellszínnek határozott kontrasztot alkotnak Michelle Obama sötét bőrszínével, kiemelve azt. Emiatt a borítóképet a fehér-fekete kontraszt határozza meg, a világos háttérben a fekete hajzuhatag, feketén árnyalt szemek, a barna tónusú bőr ellentétet képez. A kontrasztosság mellett hangsúlyozottan nőies is a kép: Michelle Obama jól ápolt ötvenes, profi sminkje határozott és

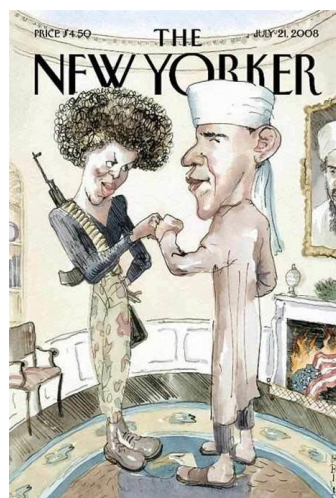
természetes, az arc jókedvű, mosolygó. Egy meztelen vállat is megmutat a kép, amin nem lepődünk meg, mert Michelle Obama köztudottan szeret ujjatlan ruhákat viselni. A borítókép tehát nem egy formális, hivatalos fotó az elnök feleségéről, hanem egy vonzó, játékos, hivatalosságra látszólag nem sokat adó színesbőrű nő portréja, akinek a történetére méltán lehetünk kíváncsiak.

Az afroamerikai önéletrajzok autentikus történeteit minden esetben a szerző portréja vezette be a címképen. Fentebb már láttuk, hogy Equiano esetében a jól szituált angol úriember öltözete alkotott kontrasztot a sötét bőrrrel és a hangsúlyosan afrikai arcvonásokkal, ezt az ellentétet tetézte a kezében tartott nyitott *Biblia*. Douglass portréján a nem-afrikai arcvonások és elegáns öltözet gondolkodtatta el az olvasót a szerző helyzetével kapcsolatban, míg Harriet Jacobs rabszolgányról szóló történetét egy tiszteletreméltó

matróna képe hitelesítette. A címkép minden esetben elgondolkodtatott, vizuálisan felvetett egy kérdést, amelyet a szöveg volt hivatva megválaszolni.

Michelle Obama könyvének címlapján a fekete-fehér kontraszt és a nőiesség hangsúlyos, de nem találunk rajta semmiféle nyilvánvaló ellentmondást, ami azonnal kérdésfeltevésre ösztönözne. Talán a meztelen váll, a hosszú hullámos haj és a benne majdnem eltűnő karika-fülbevaló gondolkodtat el: ez a kép nyilvánvalóan nem azt a dühös afrikai amerikai nőt ábrázolja, akinek a karikatúrájával a 2008-as választási kampányban a média riogatta az amerikai választókat (Kelly 2017).

A könyvborítón látható portré játékos Obamája nem visel afrofrizurát, jellegzetes karika fülbevalója háttérbe szorul, gondosan manikűrözött kezén a lakk világos árnyalata pontosan illik a fotó háttéréhez: sokkal inkább kihívóan nőies, mint militáns. Korábbi színes ruhái helyett visszafogottabb a fehér, melyet a könyvbemutatókon is előszeretettel viselt (Cartner-Morley 2018). Obama leginkább Toni Morrison hősnőjére emlékeztet a *God Help the Child*-ből (2012), aki úgy lendíti fel karrierjét a szépségiparban, hogy lecseréli ruhatárát, és ébenfekete bőréhez kizárólag a fehér különböző árnyalatait viseli. A könyvben Bride így emeli ki bőrszínét, s a sötét bőrtónus, ami addig előítéletek és anyai szeretetmegvonás forrása volt, az üzleti siker kulcsává válik. Az *Így lettem* borítóképén egy hasonlóképpen sikeres és elegáns afroamerikai asszony képe köszönti az olvasót.

4. kép

A *The New Yorker* címlapja a mérges afroamerikai nő fenyegető képével, 2008. július 28.
Forrás: NPR

Képmelléklet

A könyv második legfontosabb képes szekciója a középre beillesztett, oldalszám nélküli tizenhat oldalnyi színes kép, összesen ötven darab (én az 1–16 oldal jelzést fogom használni). A képek szorosan követik az életrajz narratíváját: egyéni út, közös út, közösségi út fejezeteihez kapcsolódnak, bár természetesen nincsenek elkülönítve fejezetekre és éles tematikus váltásokat sem érzékelhetünk köztük. Ami viszont különlegessége a képmellékletnek, az a kommentár: ugyanis minden egyes kép mellé egy-két összetett mondatnyi apró betűs megjegyzést fűz az elbeszélő, amelyek nem idézetek a főszövegből,

hanem konkrétan a képekről szólnak. A továbbiakban a képek és a főszöveg, valamint képek és kommentárjaik viszonyát vizsgálom.

Jellemzően három kép szerepel egy oldalon, ezt variálja négy oldalon négy darab, két oldalon pedig két fotó. A család és az iskolák bemutatása az első bemutatott terület (3 oldal, 9 kép), amely Barackkal közös fotóval végződik. Ezután következnek jelenetek a házasság, család, dolgozó anya témakörökben (2 oldal, 7 kép), melyet tizenegy oldalon közéleti témák, a kampány (3 oldal, 9 kép), az eskütétel (1 oldal, 2 kép), majd a Fehér Házban lemorzsolts hétköznapiak és projektek (7 oldal, 23 kép) követnek. Az utolsó oldalon található két kép Michelle-t mint szónokot és mint felvonulás résztvevőjét ábrázolja. Tehát ha csak a képek elrendezését tekintjük, akkor is látható, hogy bár a könyv kerettörténete a saját hang megtalálása, a képek legnagyobb része mégis az elnökség napjait dokumentálja, és ezen belül nagyobb képmérettel kiemeli az eskütétel pillanatát és Michelle társadalmilag aktív egyéni és közösségi (szónok/aktivista) szerepvállalását.

A képek első ránézésre ismétlik a főszöveg narratíváját, három fő blokkban mutatják be Michelle és családja útját az Fehér Házba. Mennyiségi eloszlásuknál már láttuk, hogy a családi és iskolai háttér bemutatását követi a munkahelyek és család, azután a kampány és elnöki projektek plusz család rész (11/16 oldal, 68%). Az első részben a családi és iskolai képsorok kiemelik a munka-etika („apám betegsége ellenére egyszer sem hiányzott a munkahelyéről”, 1. old.) és a szociális elköteleződést („fehér-elvándorlás”, „színesbőrű lányok a főiskolán”, „maradunk az Euclid Avenue-n a South Side-on”) aspektusát. Ezután következnek a dolgozó anya képei. Itt érdekes az is, amiről nincs kép, hiszen sem a Harvard Law School, sem a Sidley & Austin nem jelenik meg kép formájában (igaz, a Harvardon töltött évek a szövegben sem kapnak helyet), csak Michelle szociális fordulata utáni munkahelyei szerepelnek a fotókon.

A képek 68%-át kitevő választási kampány és elnökség részben minden oldalnak címet lehet adni, mindegyiknek pontosan megfogalmazható témája van (6–16):

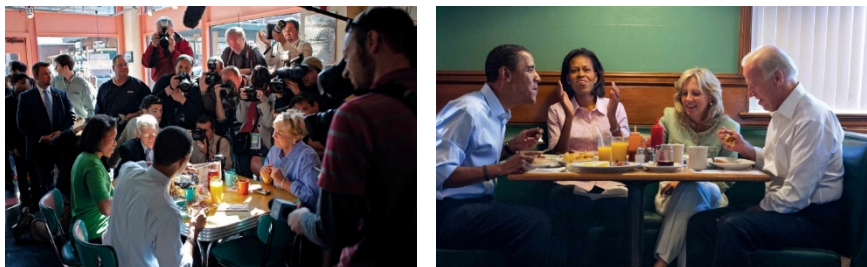
6. Út a jelöltségig
7. A demokrata elnökjelölt kampánya: a nyilvánosság és a segítők
8. Család a kampányban, a választás napja
9. Beiktatás
10. Az elnök családjának hétköznapi kalandjai
11. Projektek és találkozások híres emberekkel
12. Projektek és találkozások köznapiekkal
13. Mindennapok a Fehér Házban
14. Segítők a mindennapokban

15. Család és normalitás az elnöki közegben
 16. Michelle feladatai: egyedül és közösségben

Nem célozom minden egyes képi elemet a narratívához illeszteni, ugyanakkor megfigyelhetőek ismétlődő képi motívumok. Először is, a képek visszatérő témája a család és a munka közötti határ elbizonytalanodása. Jellemzően a gyerekek is szerepelnek a közéleti fotókon (beszéd, iktatás, iroda), a Fehér Ház tere értelmeződik át az ő szempontjukból, és két oldal is (9., 11.) a család és az ők köznapi, nem politikához kötődő, tevékenységeikről szól. Ebből a szempontból a leglátványosabb kép az, amelyik az Ovális Irodában készült (9. oldal): a család hétköznapi ruhában tesz-vesz a tévénezők által ismert térben, amelyről a kommentár szerint Barack igyekezett távol tartani a családot, de láthatóan nem mindig sikerrel. A család mellett természetesen a hivatalos projektek is bemutatást nyernek: minden egyes híres ember vagy kezdeményezés-projekt szlogenszerű bemutatást kap: egészséges táplálkozás, testmozgás, katonacsaládok, kisebbségi iskolák. A képek itt összefoglalják a főszöveg legfontosabb témáit.

További általános jellemző, hogy nagyon sok személy szerepel a képeken Obamáékkal egy társaságban. Neves és névtelen emberek egyaránt megjelennek a különböző tevékenységek katalógusában. Gyakori a testi érintés, az ölelés megjelenése is. A 10–11. oldalon hat képből öt ölelős, az első kommentárja be is vezeti a témát, utána ez szövegszerűen elsikkad, de a képeken ott marad, s Michelle iskolás lányt, gyászoló anyát, saját lányát öleli, kutyát pátyolgat. Az ölelés erejét nem a szavak, hanem a képek közvetítik.

A nyilvánosság és a láthatóság is nagy szerepet kap a fotókon. A kampány során médiamunkások csoportjában reggeliző Obamák és Bidenék képe és egy másik reggelizős felvétel emlékeztetnek arra, hogy az elnökjelölt minden szava, minden mozdulata nyilvánossá válik, hisz nemcsak stábja, de a média is követi a kampány állomásain.

5–6. kép

Reggeli kampányidőszakban.

Forrás: Obama 2018.

A két reggeliző fotó közti különbség az, hogy az elsőn látszik a média, a másodikon pedig nem, de mivel a média jelenlétét megmutató kép szerepel előbb, a másodikon már odaképzeltük a képet készítő fotóst a fotósok csoportjába, akik erről a reggeliről tudósítanak – tehát újraértelmezzük az elsőre nyilvánvaló látványt (7. és 8. oldal). Ezt a hatást fejt ki a 7. oldalon „Obamáék titkosszolgálati ügynökökkel a reptér betonján” témájú képe is, ahol messziről lefényképezve látszik, hogy a könnyedén mosolygó pár testőrök gyűrűjében halad előre: bár közelről csak a pár látszana, messziről a közreműködők is megjelennek.

Az utolsó oldal kettős képe a társadalmi elköteleződés Michelle Obama által preferált lehetséges útjait mutatja be. A fotópár egyike Obamát a szónoki emelvényen egyedül, egy mikrofon társaságában ábrázolja, míg a pár második képén családja, barátai, politikai szövetségesei és támogatói társaságában a polgárjogi mozgalom emlékére szervezett felvonuláson vesz részt. A magányos-közösségi ellentétet erősítik a színek, szereplők, mozgások is.

7–8. kép

Michelle Obama a magányos hős és Michelle az aktivista közösségben.

Forrás: Obama 2018.

Az első felvételen Michelle Obama egyedül áll, nem mozog. Fekete ruhát visel fekete háttér előtt, hiányzik arcáról a megszokott mosoly. A komoly arckifejezés aggodalmat, felelősségérzetet tükröz. Michelle Obama nem beszél: talán ezután fog vagy már be is fejezte. Michelle a kép sarkában látszik, a kép nagyobb része üres, s ez az üres rész jelöli a feltételezett hallgatóságot, amely a szónoklatot most fogja meghallgatni vagy épp most hallgatta meg. A kép komor, sötét, a közéleti beszéd feladatát felelősségteljes egyéni munkaként mutatja be. A képpár másik felvételén csoportos felvonuláson (*march*) nagy csapat ember menetel jókedvűen, színes ruhákban, kivéve Michelle-t, aki itt szintén feketében van. A felvonulás a közösségi emlékezés egy aktusa, családi, baráti, társadalmi cselekmény. A kép tere ki van töltve, a kompozíció egyensúlyban van, a tömeg a fotó előterében lévő üres tér felé mozog. Az összegyűlt emberek céltudatosan menetel valami felé, a tevékenység örömmel

tölti el a résztvevőket. Az utolsó két kép mintegy összefoglalja a könyv tézisé: változást bármilyen szinten csak akkor tudsz elindítani, ha elmeséled a saját történeted, megtalálod a saját hangod, s ezáltal példát tudsz adni másoknak arra, hogy ők is megtegyék ugyanezt – együtt, egymás motivációit kiegészítve a változtatási potenciál s a változás még markánsabb lehet. A változás egyéni történettel indul, de közösségi tetteiben valósul meg.

A képek kommentárjai megjegyzésekkel hitelesítik a megörökített eseményeket, kiegészítve a főszöveg történeteit. Ha a fotó hivatalos eseményről szól, a megjegyzés általában személyes részlettel kapcsolatos, fordított esetben többször személyes képről általános megjegyzés szerepel. Az első családi részben a közeli rokonok és jellemzésük mellett két iskolai csoportkép is helyet kapott. A hat év különbséggel készült felvételeken az olvasó elsőre nyilván Michelle-t keresi, ám a kommentár ebben nem segít, mert a csoportok összetételének változására koncentrálnak, elmagyarázza a „fehér menekülés” jelenségét a South Side-ről a hetvenes évek elején, amikor is a fehér középosztálybeli családok tömegesen hagyták el a városrészt. A két csoportképen jól látszik a változás, a később készült képen „nincs diverzitás” (melléklet 2. old.), írja Obama, azaz eltűnt az összes fehér arc. Csak ez fontos szociológiai információ és a kép újranézése után kapunk segítséget abban, hogy Michelle-t is megtaláljuk a sok kis arc között, ahogy eredetileg vártuk volna.

Hasonlóképpen ötvözi a személyest és az általánost az elnöki eskütételről készült családi kép. A fotó az eskütétel pillanatát a család nézőpontjából, mint közös családi akciót jeleníti meg, mert amíg Barack mondja a szöveget, Michelle tartja a Bibliát, a lányok nagyon figyelnek, mintha drukkolnának, hogy minden jól sikerüljön. A kommentár pedig a kép egy mellékes, de személyes dimenziójára hívja fel az olvasó figyelmét: arra, hogy Sashát, a kisebbik gyereket dobogóra kellett állítani, hogy jól fotózhatóan a többiek magasságában legyen az arca. Az oldal másik képe is az eskütétel napját mutatja, a bálzó elnöki párt, akik tíz bálban lejtettek táncot aznap éjjel. A képen fekete-fehér ruhás csacsogó kettősük elkülönül az egyenruhás katonák vigyázzba merevedett csoportjától, s a kommentár is a hivatalos pillanatok mögötti emberi jelenlét fontosságát emeli ki. Érdekesség, hogy a kommentár szerint Jason Wu romantikus fehér ruhakölteményének is szerepe volt a nagy napon abban, hogy a hivatalos formagyakorlatok nem tudták elnyomni az egyéni érzelmek, viszonyulások szerepét. Egy kritikus szerint bár sok nő olvasó Michelle Obama stíluskalauzára lett volna kíváncsi, csupán ezen az egyetlen (kulcs)helyen utal a szöveg a ruhák performatív erejére, amit pedig Michelle tudatosan alkalmaz fellépései során (Cartner-Morley 2018). Összességében a kommentár és kép megértési folyamata a példákban azt teszi

szükségessé, hogy a kommentár miatt újra szemügyre vegyük a képet, és azt, amit első látásra megértettünk róla, újraértelmezzük.

Előzések

A keménykötésű könyv belső borítóinak mindkét oldalán további képek sorjáznak. Tizenkét darab kisméretű fekete-fehér kép népesíti be világoskék háttéren az első és a hátsó borítót. A könyv kulcsemberei és kulcsmotívumai ismétlődnek itt. A Robinson család és Michelle iskolái kerülnek elének az első előzéken, az Obama család és az elnöki szerepek a hátsó előzéken tekinthetők meg. A legutolsó képen Michelle mint szónok a mikrofont próbálja ki mosolyogva, öntudatosan. Az előzések képei ismerősek, megerősítik a főszöveg kulcsszavait, s továbbmutató végpontként a közösségnek szóló beszéd további lehetőségeit emelik ki. A képek segítik az olvasót abban, hogy felelevenítse az önéletrajz fő kijelentéseit.

Feketén-fehéren

9. kép

Alma Thomas, *Újjászületés*. 1966.
Forrás: The White House Historical Association.

A szövegben szerepel még egy kép, a hatvanharmadik, amely láthatatlan marad. Alma Thomas *Újjászületés* című festménye nem illusztráció a könyvben, csupán említés formájában jelenik meg, de mint ikonotextus együtt kezelhető a képmellékletekkel. Ezt a képet Obamáék a kis elnöki ebédlőben akasztották ki a falra, amikor a publikum elől addig elzárt területet megnyitották. A helyiség berendezését, színvilágát átalakították, hivatalos vendégfogadásra is használni kezdték. Ennek az új koncepciónak volt a része az új kép is, amely a Fehér Ház Gyűjteményét gazdagítja.

A kép a felkelő Napot ábrázolja, s e metafora persze sok lehetséges értelmezésre nyitott. Ez a Nap egy afrikai amerikai polgárjogi mozgalmakban aktív festőnő, Alma Thomas képén kel fel, amely az Obama éra Fehér Házának falán lóg. Ez ugyan szűkíti, (de nem zárja le) a lehetséges értelmezések számát – mindenesetre nagy eséllyel azzal a változással van kapcsolatban, amelyet Obamáék programjukban elképzeltek, s melyet Michelle Obama könyve több frappáns formában is újrafogalmaz. Csak néhány példa a szlogenekből: „Az elégedetlenség helyett változtass!”,

„Mozdulj meg!”, „Képes vagy rá!”. A változás itt igen tág értelmű, mert jelentése a személyes átalakulástól a politikai változáson át társadalmi változtatásig ível. Még vallási aspektusa is van, hisz a ‘*resurrection*’ kifejezés a vallási újjászületés élményét is jelenti az angolban. A rabszolganarratívákban kötelező elem volt a földrajzi és pszichológiai felszabadulás mellett a szabadság vallási aspektusát is tematizálni. Alma Thomas képe tehát mindenképpen illene a képmellékletbe is mint illusztráció, hiszen, bár nem Obamákat mutatja, elvi szinten mégis róluk, az általuk képviselt közéleti átalakulásról szól. A kép láthatatlansága a kötetben belül inkább csak kiemeli fontosságát: a kép láthatatlan jelenléte a láthatóság problémájára hívja fel a figyelmet.

A láthatóság joga: női szempontból látni és látszani

Az életrajz központi fogalma a láthatóság, amely tematikusan és materiálisan is megjelenik a kötetben. Tematikusan a láthatóság fogalma a szöveg harmadik részében kap hangsúlyt, ahol összekapcsolódik a társadalmi változás problémájával.

Az elnökfeleség-korszakról szóló harmadik részben a szöveg kritizálja az úgynevezett amerikai tekintet (372) jelenségét. Az ‘amerikai tekintet’ kifejezés a szövegben arra vonatkozik, vajon hogyan látja az amerikai (USA-beli) nagyközönség egy afrikai amerikai közszereplő alakját. Egy afroamerikai nőt például az amerikai közvélemény nehezen tud lekicsinylő sztereotípiák nélkül szemlélni. Michelle esetében az amerikai tekintet a választási kampány során vált bántóan egyoldalúvá, amikor többek közt nemzeti érzés nélkülűnek, nőietlennek, mérges fekete nőnek titulálták, írja ő maga (s rengeteg kritikát meg sem említ) (264–265; 272–273). Ebből az időszakból származik a mindnyájunk számára jól ismert „When they go low, we go high” („Ha ők mélyre süllyednek, mi akkor is magasan tartjuk a mércét, és nem engedünk az elveinkből” 407; 407) fordulat. Michelle önéletrajzában az amerikai közvélemény elfogult tekintetével dacolva meséli el, ő maga miként tette saját magát ‘másképpen láthatóvá’ (267–269, 372, 275–277, 374) az amerikai nagyközönség számára, milyen értékek és előre tervezett stratégiák segítségével fordította át kezdeti, szerinte sztereotíp és meglehetősen negatív közképét egyénibbre és pozitívabbra.

Materiálisan ezt a publikus láthatóságot jelenítik meg a kötet illusztrációi, amelyek Michelle Obamát a sztereotípiákon túl, az életrajzban ismertett tevékenységek végzése során, családban, közösségben, valamint a mikrofon társaságában mutatják meg. A képek arról az oldaláról mutatják be Michelle Obamát, amelyet az amerikai tekintet nem látott még 2008-ban, s amelyet Michelle „megvalósított”, azaz sok munkabefektetéssel láthatóvá tett

az amerikai tekintet számára 2018-ra (372, 373-374). „Ne engedjünk a sztereotípiáknak, váljunk láthatóvá, hallhatóvá”, fogalmazza meg iskolásoknak elmondott szövege (318, 324–325). Michelle Obama saját maga alkotta és mutatta meg új szerepeit fehér házi projektjeivel és magával a könyv megírásával (s persze a 2019-es kirobbanóan sikeres könyvturnéval) is. A képmelléklet fontos szerepet játszik Michelle újfajta láthatóságának megkomponálásában: amellett, hogy megismétli a kötet kulcsszavait, reflektál is a láthatóság problémájára. Ahogy az eddigiekben érzékelhető volt, számos kép játszik a ‘mit látsz és azt ki láttatja veled’ kérdéssel (melléklet 7. old.). Emellett számos kép kommentárja a képek újranézegetésére, újraértékelésére készített, s megint elgondolkodtat azon, hogy amit a képeken látni vélünk, mennyire részleges tud lenni. Alma Thomas *Újjászületés* c. festményének beidézése a szövegbe metaforikusan további elemet csempész be a láthatóság fénykörébe, amikor finoman utal a változtatás kényszerének esetleges tágabb motivációira.³

A kötetben a képek valóra váltják azt, amit a szöveg a láthatóságról csak megfogalmazni tud. A szöveg visszatérően amellett érvel, hogy a történeteink összekötnek bennünket. A változás úgy lehetséges, ha megosztjuk a történeteinket: „a történeteink összekötnek minket, és az így kialakult kapcsolatainkon keresztül meg lehet zabolázni az elégedetlenséget, és valami hasznos ügy szolgálatába állítani” (116, 126). A szöveg szerint a saját hang megtalálása egybeesik a saját történet megtalálásával: amikor életünk történetének elbeszélését valamilyen tanulságra futtatjuk ki, már megtaláltuk a saját hangot, amivel kötődhetünk egy érdekközösséghez (legyen az városi

³ A magyar kiadás a HVG könyvek sorozatban jelent meg, pár héttel az angol változat után. A kötet designja ugyanaz, mit az angolé, kivéve a borítón a HVG könyvek logó fekete csíkját, ami kissé rombolja a borító eredeti fehér-pasztell könnyedségét, és mindenképp eltolja a fekete-fehér elemek finoman megválasztott eredeti arányát. A képanyag teljesen megegyezik az eredetivel, a képek elhelyezése és mérete az oldalakon is változatlan. A képmelléklet maga azonban hátrébb került, a harmadik rész elé, s így a választási sikerről szóló beszámoló után diadalmasan előlegzi a kormányzás pillanatait. Az angol változatban a képmelléklet a második rész kétharmadánál, kicsivel a kötet félén túl található, esetlegesen tűnő módon beékelve a folyó szövegbe, kevésbé didaktikusan, mint a magyar változatban. A fordítás gördülékeny, jól olvasható, pontos. Ám a cím fordítása nehézséget okoz, hisz az angol folyamatos/befejezett aspektus magyar nyelvtanban külön igéi formaként nem létezik, a folyamatos leendés (*‘becoming’*), az éppen történik jelentése elvész a magyar ‘így lettem’ formulában, amely inkább befejezettséget sugall (Papp 2018). Nehéz lett volna egy vagy két szóban megfogni ezt a jelentéselemet, hisz például a ‘létrejövés’ kifejezés, ami közelebb lenne az eredetihez, a magyarban meglehetősen esetenül hangzik. Tehát gyakorlati szemszögből nézve a cím fordítása jó kompromisszum, mert bár a folyamatosság aspektusa eltűnik belőle, kárpótol ezért a frappáns, személyes, köznapi szófordulat. A fentebb idézett „When they go low” jelmondat fordítása esetében pont az ellentétes hatás érvényesül, itt a magyarban hosszás körbeírás igyekszik pontosan visszaadni az eredeti fordulat jelentését, annál kevésbé frappáns formában.

kerület, olvasókör, vagy akár – de elsősorban *nem* – politikai párt) is. A történeteket nem csak hallhatóvá, hanem láthatóvá is kell tenni, hogy mások megérthessék őket a mi szempontjaink szerint, s ne csupán saját előítéleteiknek megfelelően értelmezzék azokat. A könyv szövegében végbemegy a saját történet megismertetése a nagyközönséggel, míg a mellékelt képek konkrétan láthatóvá teszik ezt a saját történetet.

A láthatóság megvalósulásának sajátosan női vonatkozása is van a szöveg ikonotextjeiben. Két területen mutatkozik legjellemzőbben a női irányultság: a női test reprezentációiban és a domesztikus szféra képi beemelésében a látni engedett területre. A test reprezentációjának szempontjából a képek hangsúlyosan sikeres professzionális középosztálybeli afroamerikai nőként mutatják be Michelle Obamát. Mindez a média 2008-as militáns „mérges afroamerikai nő” szereotípiájával szembemenő énkonstrukció. A militáns afroamerikai nő leegyszerűsítő sablonját tudatosan, képileg is ellentételezik a könyvmelléklet Michelle Obamát ábrázoló darabjai; harcos és mérges amazon helyett tökéletesen sminkelt, sima hajú, izléssel öltözött, mindig mosolygó, tradicionális fehér női szépségideálnak megfelelő közéleti szereplőként jelenik meg. Másrészt hagyományosan a fehér női magánszférába tartozó témák is szerepelnek a képeken, ezzel is ellensúlyozva az állítólagos ’militánsan politikai’ afroamerikai nő pozícióját. Michelle Obama mint feleség és anya ismételtelen gyerekek társaságában, gyakran családi fotón jelenik meg. Hivatalos eseményt is gyakorta privát megjegyzéssel fűszerez. Emellett elnökfeleség-szerepével összefüggő társadalmi kezdeményezéseiben is teljesen hagyományos fehér női szerepeket gondol tovább. Amikor konyhakertet ültet, általános iskolások segítenek neki és ezt közvetíti a média. Főzési trükkjei az amerikai gyerekek egészségesebb ételmezését szolgálják. Aerobikedzésre jár, s ezzel ösztönzi a lányokat arra, hogy többet mozogjanak, nem áttolja a célból Beyoncé-t is beszervezni. Különböző iskolákban bizonyítványosztó beszédeket tart, ahol a tanulás fontosságáról és céljairól mesél az érettségit vagy a diplomát frissen megszerzett diákoknak, s ezeket a beszédeket folyamatosan publikussá teszi. Háborús övezetből visszatért katonákat látogat, családjaik társadalmi integrációját segíti. A betegápolással konkrétan nem foglalkozik, de az általános alap egészségügyi ellátás támogatásával mégis véleményt nyilvánít ezen a területen. Tulajdonképpen a magánszféra hagyományos fehér női szerepeiből kiindulva építi fel publikus imázsát és projektjeit, amelyekkel ellenáll a 2008-as címlapokon látható, amerikai tekintetnek nevezett, afroamerikai nőiséggel kapcsolatos társadalmi előítélet-rendszernek.

További kérdés, vajon milyen viszonyban van a fenti összefoglalt vizuális énkonstrukció a kiinduláskor vázolt lehetséges kép-szöveg modellekkel. Minek a látására kap jogot az olvasó az önéletrajz képeit

nézegetve? Van-e transzmediális hatalomszerzésre lehetőség a női test képi reprezentációiban? A domesztikus szféra elemeinek beemelése a hivatalos elnöki képfolyamba mindenképpen újítás. De a fotók, önreflexív jellegükből kifolyólag is, megfordítják a „Mit van jogom látni?” ágens szempontjából feltett kérdését. Az átfordulás új kérdést vet fel, a „Mit van jogom láttatni?” szemléltető is figyelembe vevő kérdését. Mindenképpen hatalomszerzésről van szó, hiszen az a tét, hogy a nagy nyilvánosság számára elérhető vizuálisan determinált nyilvános énkép milyen témák alapján azonosítódik. Ám az önéletrajz mellékletében semmiképpen nem harcos vagy politikai hatalomszerzés folyik, hanem annak pont az ellentettje. Minduntalan a tradicionális középosztálybeli és fehér értelemben vett magánszféra töremkedik be képek résein keresztül a hivatalos elnökfeleség-önéletrajz által biztosított látószögbe. Tehát ha hatalomszerzésről is van szó, azért ez egy puha hatalomszerzés (*soft power*): tradicionális női témák és nézőpontok beemelése és logikus kiszélesítése a hivatalos elnökfeleség-nézőpont keretein belül.

Konklúzió

Michelle Obama könyve a szerző társadalmi láthatatlanságának egyéni leküzdéséről szól, de ugyanakkor saját történetének megfogalmazásával követendő példát is mutat mindenekelőtt afroamerikai olvasói számára. A saját élet tanulságait elbeszélő hang jelentéskonstruáló szerepe a „létrejövés”, az énkonstrukció elbeszélői és vizuális performativitását emeli ki fő tanulságként mind önmaga, mind nem-akadémikus olvasói számára. Az énkonstrukció hangsúlyozottan női, a vizualításban a női test (a ruha, a mozgás, a mimika), valamint a hagyományosan a (női) domesztikus szférába tartozó cselekvések (gyereknevelés, kertészkedés, főzés, lakberendezés, jótékonykodás, gyógyítás, sport) publikus szférába átívelő közéleti szerepe kerül előtérbe.

A performatív és játékos credo új területeken is aktivizálódik, ezért Michelle Obama névvel fémjelzett új kötetek, új műfajok, új akciók várhatóak. Például 2019-ben meg is jelent az *Így lettem* önszerző könyv-változata. Talán érdekesebb, hogy az Obama házaspár 2018-ban szerződést írt alá a Netflix-szel, s filmek készítésében producerként működnek közre: első dokumentumfilmjük, a detroiti autóipari munkásokról szóló *American Factory* 2019-ben debütált (Clarke 2019), s 2020-ban már el is nyerte a legjobb dokumentumfilmnek járó Oscar-díjat. Pesszimista vízió, de elképzelhető Michelle Obama önéletrajzának képes változata is, egy képeskönyv albumformában kiadva azoknak szólna, akik nem akarnak 500 oldalt elolvasni. Michelle Obama íráskészségét elnézve egyáltalán nem valószínűtlen egy

illusztrált ‘MOBama’ blog létrehozása, amely virtuális térben tenné lehetővé, hogy a történetmondó és vizuális performativitás testet öltjön – (ahogy Adichie *Americanah* című regényében megtörténik, ld. Mózes 2019, 118). Ha a tevékenység intézményes irányba mozdulna el, a blogközösség létrehozása mellett Michelle Obama jelentős nemzetközi diplomáciai pozíciót is be tudna tölteni. Ha tevékenysége inkább a vernakuláris pénztermelő kultúra felé mozdul, akkor egy Harry Potter-iparhoz hasonló Michelle Obama brand felfutása is elképzelhető.

Felhasznált irodalom

- Abádi-Nagy, Zoltán. 1995. *Mai amerikai regénykalauz 1970–90*. Budapest: Intera Rt.
- Andrews, William L. 1989. „Narrating Slavery” In Maryemma Graham et. al. (eds.) *Teaching African American Literature: Theory and Practice*. New York: Routledge, 12–30.
- Bollobás, Enikő. 2005. *Az amerikai irodalom története*. Budapest: Osiris.
- Bülgözdí, Imola. 2019. „Alternatív narratívák a 21. századi déli afroamerikai identitás alakulásában. Jesmyn Ward művei. *Filológiai Közöny* 65 (2): 64–82.
- Cartner-Morley, Jess. 2018. „[Amazing Grace: Michelle Obama and the second coming of a style icon](#).” *The Guardian*. Letöltés: 2019. március 27.
- Casmier-Paz, Lynn A. 2003. „Slave Narratives and the Rhetoric of Author Portraiture.” *New Literary History*. 34 (1): 91–116.
- Clarke, Cath. 2019. „[The Obamas’ first film: Will American Factory be the biggest documentary of 2019?](#)” *The Guardian*. Letöltés: 2020. január 29.
- Davidson Sorkin, Amy. 2018. „[Michelle Obama and Politics: A \(Sort of\) Love Story](#).” *The New Yorker*. Letöltés: 2019. március 27.
- Douglass, Frederick. 2003 (1845). *Narrative of the Life of Frederick Douglass, an American Slave*. Intr. Robert O’Meally. New York: Barnes & Noble.
- Douglass, Frederick. 1855. [My Bondage and My Freedom](#). New York: Miller, Orton & Mulligan.
- Douglass, Frederick. 1861. „[Pictures and Progress](#).” *Frederick Douglass Papers online*. Letöltés: 2020. február 14.

- Equiano, Olaudah. 1789. [*The Interesting Narrative of the Life of Olaudah Equiano, or Gustavus Vassa, the African. Written by Himself.*](#) London: (Author).
Letöltés: 2020. november 27.
- Fisch, Audrey, ed. 2007. *The Cambridge Companion to the African American Slave Narrative.* Cambridge: CUP.
- Federmayer, Éva. 2019. „A hitelesség újraolvasása a kortárs (afro)amerikai irodalomban: Danzy Senna postsoul regénye, a *New People*” *Filológiai Közlöny* 65 (2): 40–63.
- Foy, Anthony S. 2016. „Visual Properties of Black Autobiography: The Case of William J. Edwards.” In Lamore, Eric D. (ed). *Reading African American Autobiography: Twenty-First-Century Contexts and Criticism.* Madison: University of Wisconsin Press, 89–116.
- Gaál-Szabó, Péter. „Interkulturális dinamika Zora Neale Hurston fekete kulturális tereiben.” *Filológiai Közlöny* 65 (2): 26–39.
- Gould, Philip. 2007. „The Rise of the Slave Narrative” In Audrey Fisch (ed.) *The Cambridge Companion to the African American Slave Narrative.* Cambridge: CUP, 11–27.
- Graham, Maryemma, Sharon Pineault-Burke & Mariana White Davies (eds.) 1989. *Teaching African American Literature: Theory and Practice.* New York: Routledge.
- Hirsch, Afua. 2018. „[Becoming by Michelle Obama review: race, women, and the ugly side of politics.](#)” *The Guardian.* Letöltés: 2018. november 15.
- Jacobs, Harriet. 2001. *Incidents in the Life of a Slave Girl.* New York: Dover.
- Kaplan, Erin Aubry. 2019. „[Michelle Obama’s Rules for Assimilation.](#)” *The New York Times.* Letöltés: 2019. március 28.
- Kelly, Mary Louise. 2017. „[I am Just Trying to Make Myself Laugh: ‘New Yorker’ Artist Shares his Cover Stories.](#)” *NPR.* Letöltés: 2019. május 19.
- Kérchy, Anna & Catriona McAra. 2017. „Introduction” *EJES* 21 (3): 217–30.
- Kovács, Ágnes Zsófia. 2018. „[To Harness Discontent: Michelle Obama’s Becoming as African American Autobiography.](#)” *Americana* 14 (2).
Letöltés: 2020. február 14.
- 2007. „Játék a sötétben: Toni Morrison irodalomfelfogásáról.” *Híd* 71 (12): 26–37.

- Lamore, Eric D., 2016. „Introduction: African American Autobiography in ‘The Age of Obama’” In Eric D. Lamore (ed.) *Reading African American Autobiography: Twenty-First-Century Contexts and Criticism*. Madison: University of Wisconsin Press, 3–18.
- Mirzeoff, Nicholas. 2011. *The Right to Look: A Counterhistory of Visuality*. Durham, NC: Duke.
- Mitchell, W. J. T. 1984. „What Is an Image?” *New Literary History* 15 (3): 503–537.
- Morrison, Toni. 2015. *God Help the Child*. New York: Knopf.
- 1995. „[The Site of Memory](#).” In William Zinsser (ed.) *Inventing the Truth: The Art and Craft of Memoir*. Boston & New York: Houghton Mifflin, 83–102.
- Mózes, Dorottya. „In America, you are black, Baby: Fekete diaszporikus kontaktközösségek és vernakuláris performanciák Chimamanda Ngozi Adichie *Americanah* című regényében.” *Filológiai Közlöny* 65 (2): 99–121.
- Obama, Michelle. 2018a. *Becoming*. New York: Crown Publishing.
- 2018b. *Így lettem*. Ford. Andó Éva, Weisz Böbe. Budapest: HVG Könyvek.
- Papp, Csilla Fanni. 2018. „[Így lettem. Michelle Obama, aki megadta Amerikának, amit megérdemelt](#).” *Contextus*. Letöltés: 2020. január 28.
- Rushdy, Ashraf H. A. 1999. *Neo-slave Narratives: Studies in the Social Logic of a Literary Form*. Oxford: OUP.
- Sherman, Sarah Way. 1990. „Moral Experience in Harriet Jacobs’ *Incidents in the Life of a Slave Girl*.” *NWSA Journal* 2 (2): 167–185.
- St. Félix, Doreen. 2019. „[Michelle Obama’s New Reign of Soft Power](#).” *The New Yorker*. Letöltés: 2019. január 27.
- Swarns L., Rachel. 2012. *American Tapestry: The Story of the Black, White, and Multiracial Ancestors of Michelle Obama*. New York: Harper & Collins.
- Trachtenberg, Alan. 1982 (1992). *The Incorporation of America: Culture and Society in the Gilded Age*. New York: Hill & Wang.
- Thomas, Alma. 1966. *Resurrection*. Painting, acrylic and graphite. White House Collection/White House Historical Association.

- Wagner, Peter. 2015. „The Nineteenth Century Illustrated Novel” In William Zinsser (ed.) *The Handbook of Intermediality. Literature – Image – Sound – Music*. Berlin: De Gruyter, 318–337.
- Wallace, Maurice O. & Slown Michelle Smith. 2012. „Introduction: Pictures and Progress.” In Wallace, Maurice O. and Slown Michelle Smith (eds.) *Pictures and Progress: Early Photography and the Making of African American Identity*. Durham: Duke UP, 1–17.
- Weinstein, Cindy. 2007. „The slave narrative and the sentimental tradition.” In Audrey Fisch (ed.) *The Cambridge Companion to the American Slave Narrative*. Cambridge: CUP, 115–134.
- Welter, Barbara. 1966. „The Cult of True Womanhood 1820–1860” *American Quarterly* 18 (2): 151–174.
- Yellin Fagan, Jean. 1987. „Introduction” In Jean Fagan Yellin (ed.) *Incidents in the Life of a Slave Girl: Written by Herself*. Harvard: HUP, xiii–xxxiv.